

MECANISME DE SELECȚIE ȘI INTEGRARE A ELITEI UNIVERSITARE ROMĂNEȘTI. ALIANȚELE FAMILIALE

Atunci când se vorbește despre mecanismele de selecție și integrare intelectuală, mai toată lumea se gândește la acțiunea principiului dominant, *meritocrația*, care pare a fi omogenă și unică pentru toate reușitele profesionale. Iar lucrul acesta nu e departe de adevăr, meritul și capacitatea individului reprezentând într-adevăr cheia și fundamentul oricărui succes. Cu toate acestea, analiza diverselor traiectorii sociale a multor personaje care au ajuns în vârful piramidei indică în mod indiscutabil complementaritatea acestor reguli cu acțiunea altor factori care au favorizat promovarea. Iată de ce a studia în intimitate mecanismele care au favorizat succesul unora și eșecul altora în viață, susceptibili de a beneficia de același capital simbolic (intelectual), constituie unul din mijloacele – credem – suficient de abilitate pentru a descoperi o gamă cât mai largă de factori secundari care au accelerat sau au încetinit (dacă nu chiar au blocat) anumite cariere profesionale. Doar în această manieră comparatistă și multidimensională se poate stabili tipologia resorturilor care au propulsat anumite persoane în sferele dominante ale societății.

Dobândirea capitalului intelectual – acțiune condiționată de numeroase elemente de natură fizică și psihică, socială și economică, chiar și demografică etc – reprezintă în general un act individual care nu asigură în mod obligatoriu succesul, nici perenitatea poziției dobândite până la un moment dat. Din acest punct de vedere, trebuie semnalate nenumăratele și imprevizibilele blocaje ale sistemului, care intervin de-a lungul unei vieți, care împiedică reproducerea unui anumit tip de capital din tată în fiu, valorificarea achizițiilor anterioare etc, din varii motive. De aceea, nu prin hazard criteriul „capacității” reclamă instaurarea regulilor concurenței loiale, în cadrul căreia atuul social, financiar sau politic ar trebui să reprezinte elementele auxiliare.

În acest context, idealul meritocratic – care a câștigat tot mai mult teren de pe la mijlocul secolului XIX – a fost mereu asociat cu ideea democratizării elitelor și a combaterii tendinței de formare în cadrul intelectualității a unui nou tip de „aristocrație” care să acționeze pe baza principiilor de castă. Cu toate acestea, în practică, cooptarea personalizată (în urma unui concurs) nu a putut împiedica acțiunea subterană, care a cunoscut multiple forme de manifestare. Rezultatele acțiunii sistemului meritocratic a oferit anumitor familii nenumărate beneficii în ascensiunea socială, ceea ce le-a determinat să se atașeze tradiției, să o îmbogățească și să perpetueze acest model de promovare prin amestecul subtil dintre legalitate (concursul) și acțiunea ocultă (influența). Practica a dovedit că selecția meritocratică a putut deveni adeseori periculoasă pentru idealul de ordine și de perpetuare a unei „moșteniri” în cadrul unor categorii intelectuale. De aceea, pentru buna funcționare a unui grup bine circumscris din punct de vedere profesional și având interese comune intrinsec definite, a fost necesară crearea unei rețele duble de legături mai mult sau mai puțin instituționalizate, ceea ce a impus elaborarea câtorva strategii destinate a le oferi protecție, garanții și atașamente interpersonale (clientela). Iată de ce atuul principal – *capacitatea* – intră mereu în competiție cu numeroase alte elemente, din care cel al *alianțelor familiale* rămâne unul deloc de neglijat.

Alianța prin căsătorie permite indivizilor să dezvolte un sistem de schimb interfamilial bazat pe reciprocitate și în cadrul căruia funcția de asigurare, de încredere, nu este neglijabilă. Este aproape singurul mod de a pătrunde într-o rețea durabilă de obligații și loialități, care

presupune nu numai angajamente, dar și profituri materiale sau simbolice. Iată de ce mariajul trebuie conceput, dincolo de aspectele lui bio-psihologice, ca o strategie de investiție socială conștientă sau inconștientă, orientată spre instituirea unor relații direct utilizabile pe termen lung sau scurt. Cu alte cuvinte, căsătoria nu reprezintă decât un moment – e adevărat, foarte important, chiar esențial – din lungul proces de acumulare și valorificare a capitalurilor dobândite anterior sub diverse forme¹. Chiar dacă în aparență pare să joace un rol secundar în destinul indivizilor, prin faptul că reprezintă singura modalitate de a asigura continuitatea numelui, mariajul constituie un imperativ major, în cadrul căruia sancțiunea juridică ascunde de fapt declanșarea unor mecanisme de importanță socială maximă. De exemplu, succesul într-o căsătorie poate oferi celor care provin dintr-o categorie socială inferioară șansa de a pătrunde în sânul elitelor, transformând individul într-un fondator sau continuator al unei dinastii influente, la fel cum insuccesul poate anula orice perspectivă ascensionistă.

Dintr-o altă perspectivă, căsătoria este mai mult decât un agajament social; ea crează ordine în viața unui individ, oferă elemente de echilibru sufletec, cel mai adesea dă sens existenței. Iar din acest punct de vedere, literatura – chiar ca element de ficțiune – oferă modele cu profunde legături cu viața reală. Este cât se poate de evident că indivizii găsesc în organizarea familială un principiu relativ atrăgător și avantajos, care contribuie la autorealizare, la dobândirea unei identități și la structurarea normativă a realității înconjurătoare². În acest context, „piața matrimonială” devine unul din locurile cele mai privilegiate, unde se negociază, se transmite sau se realizează deverse tipuri de „moșteniri”³; este și cauza pentru care căsătoria angajează totalitatea persoanei, implicând toate atuurile în jocul concret al cererii și ofertei.

Analiza strategiilor alianțelor familiale la nivelul diferitelor paliere ale elitei, pe categorii socio-profesionale și climate culturale, poate contribui într-o manieră decisivă la evaluarea veritabilei puteri a unui individ. Iată de ce vom căuta acum, într-o formă oarecum sintetică, a desluși funcționarea acestui mecanism în comunitatea profesorilor de la facultățile de litere și filozofie, între 1864-1944, pătrunzând ceva mai adânc în interiorul ei, într-o zonă apreciată cât de cât obscură, pentru a-i conferi o anumită transparență. Am ales Universitatea ca spațiu al anchetei datorită faptului că ea adăpostește o adevărată concentrare de forțe intelectuale, abilitate ca atare pe de o parte prin chiar poziția ce ocupă din punct de vedere instituțional în spațiul culturii, iar pe de altă parte prin producția în sine de bunuri culturale. Departe de a fi o simplă categorie socio-profesională, universitarii domină în societate prin simboluri și prestigiu. Spre deosebire de alte categorii, ei nu se definesc ca elite prin poziția lor economică sau funcții. Pentru a fi recunoscuți ca elită și pentru a exercita în mod real puterea, ei au nevoie în primul rând de *prestigiu*. Or, aceasta provine din faptul că, furnizând cele mai înalte cadre ale societății, ei au exercitat mereu o dominație simbolică și reală; mai mult, am putea spune chiar o dominație enigmatică, pentru că puterea lor se bazează pe persuasiune și seducție, procurând mulțimilor de audienți beneficii morale deloc negliabile. Ei sunt cei care antrenează indivizii în circuitul ideilor, le oferă iluzia că participă mai bine la cultura și la valorile esențiale pe care aceasta le promovează. În mod real, universitarii au capacitatea de a modifica conduite, de a schimba comportamentul altora, iar însemnările jurnaliere sau memorialistice ale unor foști studenți la secțiile de filosofie indică evident rolul

¹ Vezi, de pildă, G. Becker, *A Theory of Marriage*, în „Journal of Political Economy”, 81, 1973, p. 813-846; E. Shorter, *Naissance de la famille moderne. XVIIIe-XXe*, Paris, 1977; Jack Goody, *L'évolution de la famille et du mariage en Europe*, Paris, Armand Colin, 1986; Jean-Claude Bologne, *Histoire du mariage en Occident*, Paris, Hachette, 1999; Martine Segalen, *Sociologie de la famille*, ed. V, Paris, Armand Colin, 2002.

² P. L. Berger, H. Kellner, *Le mariage et la construction de la réalité*, în P. L. Berger, *Affrontés à la modernité*, Paris, 1980, p. 23-44.

³ A. Desrosières, *Marché matrimoniale et structure des classes sociales*, în „Actes de la recherche en sciences sociales”, no. 20-21, 1978, p. 97.

unor buni oratori în domeniu de a declanșa mecanisme psihice adeseori iraționale, care le-au schimbat destinul.

Accesul și promovarea într-un asemenea loc a fost produsul unui amestec subtil între șansă, competență și muncă. După ce s-au titularizat, fiecare din acești profesori au devenit – aproape fără voia lor – puternici și autoritari în domeniul lor; l-au anexat și au început să controleze aproape tot ceea ce petrecea pe terenul acesta. Iar dacă erau și cumularzi, nu aveau ca rivali decât alți cumularzi, cu care negociau ca de la o putere la alta. Aceasta era imaginea unor universitari precum B. P. Hasdeu, V. A. Urechia, Titu Maiorescu, A. D. Xenopol, Gr. G. Tocilescu, C. Dimitrescu-Iași, P. Rășcanu, I. Bianu, I. Bogdan, N. Iorga, V. Pârvan, Al. Lapedatu, I. Nistor, S. Pușcariu ș.a. Avem deci de-a face cu un univers microscopic ce ar trebui analizat în detaliu, pentru că nu este vorba doar de o multiplicare a responsabilităților, ci și de o acțiune de consolidare reciprocă a acestora, prin intermediul cărora individul își asigură nu numai propria promovare, ci și pe a altora, de regulă „discipoli” sau „protejați”. Or, sub acest aspect, alianțele familiale au jucat adeseori un rol major. Este suficient să menționăm implicațiile legăturilor existente între N. Iorga, I. Bogdan și V. Pârvan sau între C. C. Giurescu și S. Mehedinti.

Pentru universitari, la fel ca și pentru oamenii politici, căsătoria este foarte importantă, pentru că prin aceasta li se deschide – în plus – rețeaua influenței sociale. La Universitate, indivizii sunt selecționați pe baza principiului meritocratic, însă acesta nu acționează într-o manieră eficace decât în contextul integrării într-un grup cu interese bine definite. Legăturile matrimoniale fac dintr-o căsătorie o unitate în care șansele conjuncturale și resursele a două familii se unesc, în care cunoașterea legăturilor genealogice și a relațiilor reale, la fel ca și arta de a ști să profiți, devin foarte importante. Acest lucru permite unui individ să concentreze în mâinile sale întregul capital ce caracterizează existența unei familii mai largi (clan) și să exercite astfel o autoritate fără egal. Iată de ce, punerea în cauză a unui sistem universitar de reproducere (precum la facultățile de medicină), denunțarea nepotismului care generează sentimente de frustrare constituie reacții față de fuziunile sociale și față de acumularea de putere prin intermediul alianțelor familiale. Pentru ilustrare, merită invocat aici protestul din aprilie 1941 al lui Gh. Duzinchevici, asistent la Facultatea de istorie din Cluj, față de maniera defectuoasă în care își onorează obligațiile Hortensia Georgescu, fiica lui Ioan Lupaș, care funcționa în aceeași instituție⁴.

De aceea, Universitatea pare a fi locul ideal de analiză, iar în cazul nostru profesorii facultăților de litere și filosofie alcătuiesc un eșantion de câteva zeci de persoane (63 între 1864-1918 și 123 între 1919-1944, profesori titulari)⁵, care se cunosc, se apreciază sau se judecă, se evaluează sau se contestă. Nici un secret nu rezistă în interiorul acestui cerc: proiecte, alianțe, prietenii, obiceiuri, moravuri, opțiuni ideologice, inapetențe etc – totul este cunoscut, iar mărturiile epistolare, jurnalele și memoriile de care dispunem sunt o dovadă în acest sens.

Importanța sporită a concurenței în interiorul acestui câmp a impus fiecărui individ să investească tot mai mult pentru a-și edifica traiectoria profesională. Este vorba de a dobândi cât mai multe atuuri decisive în competiția cu colegii, pentru a-i devansa, ceea ce implică o diversificare interioară a strategiilor membrilor aparținând aceluiași corp. În momentul când apar două fracțiuni – la finele secolului XIX și în deceniul trei al veacului XX, prin impunerea forțată a unor noi metode și domenii de activitate științifică sau forme de acțiune -, lupta

⁴ Cf. *Arh. St. Cluj, Facultatea de litere*, dos. 353/1941. Aceste denunțuri ale lui Duzinchevici l-au determinat pe I. Lupaș să intenteze un proces de calomnie, situația celui dintâi devenind atât de grea la Universitate, în astfel de condiții, încât după ceva mai mult de un an, cu toată protecția ce o avea din partea lui Al. Lapedatu, a trebuit să accepte girarea direcției Arhivelor Statului din Cernăuți (*Arh. St. Cluj, Facultatea de litere*, dos. 412/1942).

⁵ Pentru prima perioadă (până la 1918) avem în vedere doar stabilimentele de la București și Iași, pentru a doua adăugându-se cele de la Cluj și Cernăuți.

pentru supremație va fi declanșată. Aceste conflicte inițiate de proaspeții veniți – autodefiniți ca „noua școală” – au pus în cauză chiar preeminența tradițională. Vechile tipuri de legături care au contribuit la coeziunea „bătrânilor” au fost înlocuite de altele, care urmăreau în fond aceeași finalitate: controlul domeniului prin monopolizarea principalelor levieri instituționale de putere și exploatarea atuurilor simbolice prin intrarea lor în viața politică sau prin diversificarea și consolidarea altor tipuri de alianțe atât în interiorul, cât și în exteriorul câmpului intelectual.

O căsătorie bună poate asigura individului provenit din zona inferioară a ierarhiei sociale o poziție avantajoasă într-un timp relativ scurt, ca urmare a acumulării mai multor tipuri de capital, altfel aproape imposibil de dobândit pe parcursul unei singure generații. Așadar, asemenea alianțele presupune deschiderea cea mai semnificativă spre alte fracțiuni sociale. Petru Rășcanu, de exemplu, fiul unui modest cântăreț la biserica „Vovidenia” din Bârlad⁶, și-a încheiat studiile secundare la Liceul „Național” din Iași în 1864, devenind profesor de gimnaziu în aceeași localitate; în urma căsătoriei sale cu Aglaia, fiica lui Constantin Langa (fostă ordonanță a lui Al. I. Cuza, un soi de „Mecena”, dar și un om politic influent în localitate), la 5 iulie 1870⁷, Rășcanu a beneficiat – ca rezultat imediat – de o bună dotă ce i-a permis să-și continue studiile universitare la Iași, celelalte diferite atuuiri familiale și politice care au intrat de acum în joc favorizând chemarea lui ca suplinitor la Facultatea de litere, în 1889, și titularizarea în 1896⁸. Alianța cu această familie influentă, ca și activitatea sa în cadrul unui partid politic puternic (în care a intrat prin socrul său), i-au asigurat o promovare socială care a mai avut drept consecință numirea pentru mulți ani ca director al Școlii Normale Superioare și ca inspector general în învățământul secundar, o vreme fiind și decan al facultății⁹. Cât privește valoarea producțiilor „științifice”, nu e cazul să le analizăm aici; ne limităm doar a menționa că puținul ce l-a realizat nu depășește nivelul pur didactic.

Această acumulare nu este totuși completă, capitalul intelectual elitist opunându-se adeseori în epocă ideii de avere – mai ales materială – dobândită rapid. Cazul lui Ilie Bărbulescu, între altele, este semnificativ în acest sens: căsătoria sa cu o femeie din marea burghezie (care i-a adus ca dotă, în afară de lichidități, un hotel bine situat la Sinaia, din care se obțineau venituri considerabile), nu a putut să-i ofere nimic altceva decât o viață... „burgheză” și satisfacții politice efemere¹⁰; tentativele eșuate de a se transfera la București, faptul că nu a reușit să se facă acceptat ca membru activ al Academiei (deși a luptat pentru acest lucru, iar științific era suficient de abilitat), precum și alte insuccese de natură intelectuală, pot fi atribuite în parte și inexistenței unor minime relații familiale în interiorul categoriei sale profesionale. Cine s-ar fi putut situa pe același palier cu Gh. I. Brătianu, care poseda, alături de atuurile intelectuale, toate celelalte tipuri de capital? Pe linie paternă era descendent direct din doi prim-miniștri (bunic și tată), și nu oricare, ci care au contribuit într-o manieră decisivă la realizarea României moderne și unitare, având în arborele lor genealogic politicieni, mari proprietari de pământuri, bancheri, mari industriași sau funcționari superiori de stat; pe linie maternă cobora din familiile Moruzzi (care a dat doi voievozi în secolele

⁶ Tatăl său era Panaite Rășcanu (mort în 1866), iar mama Ecaterina (născută Gheorghiu).

⁷ Cf. *Arh. St. Iași, Căsătorii*, dos. 288/1870. Constantin Langa a fost și primar al Iașilor (7 iunie 1891-16 ian. 1892), încurajând arta, ceea ce l-a făcut posesorul unei mari galerii de artă, cu portretele tuturor oamenilor însemnați ai țării, galerie pe care a dăruit-o Universității din localitate (vezi *Lt. colonelul C. Langa*, în „Opinia”, Iași, VII, 1910, nr. 1047 (26 iunie), p. 1.

⁸ *Arh. St. Iași, Facultatea de litere-corespondență*, dos. 871/1876, f. 27, dos. 884/1889, f. 12, dos. 890/1896, f. 32. Între 1881-1882, Rășcanu a urmat cursuri complementare la École des Hautes Études din Paris.

⁹ Șt. C. Ioan, *Amintiri*, București, 1943, p. 75. În ceea ce privește cariera, vezi M. Vasilescu, *Primii profesori de istorie antică ai Universității din Iași: Petru Rășcanu și Teohari Antonescu*, în vol. *Universitatea din Iași, 1860-1985. Pagini din istoria învățământului românesc*, coord. V. Cristian, I. Agrigoroaiei, M. Cojocaru, Iași, 1987, p. 115-125 (supliment al „Analelor Științifice ale Universității „Al. I. Cuza”, Istorie, t. XXXII).

¹⁰ I. Petrovici, *De-a lungul unei vieți*, București, EPL, 1966, p. 271.

XVIII-XIX) și Sturdza; iar prin căsătoria sa cu Elena, fiica prințului Grigore Sturdza, își lărgea capitalul fără a fi ținut neapărat la asta și fără a fi urmărit un interes personal imediat¹¹. Acest ultim exemplu, dar și multe altele, indică evident că legăturile matrimoniale nu presupun neapărat calcule machiavelice, chiar dacă ele sunt rezultatul unei acțiuni ce a presupus reflecție, motivații clare și lucide.

În afara căsătoriei propriu-zise, cu toate legăturile ce se stabilesc, alegerea unui martor sau naș de cununie nu poate fi atribuit întotdeauna hazardului. Prezența lui Al. Tzigara-Samurcaș, de exemplu, ca martor la a doua căsătorie a lui Nicolae Iorga cu Ecaterina Bogdan (1901), n-a fost accidentală. Relațiile strânse existente pe atunci între cei doi, manifestate și sub această formă, făcea parte dintr-o strategie mult mai vastă a lui Iorga, ce viza mai ales raporturile dintre Tzigara-Samurcaș și Casa Regală, care erau vitale pentru cel dintâi la începutul secolului XX. Au fost aceleași rațiuni care l-au determinat pe Iorga în 1920 să încurajeze căsătoria fiului său Mircea cu Ecaterina, una din descendentele directe ale lui Barbu Știrbei¹². Sau, de pildă, la căsătoria lui Sextil Pușcariu cu Eleonora Maria Dima naș de cununie a fost Ion Bianu. Toate acestea au fost conduse programatic, înregistrate în codul de norme ce defineau un anumit interes și care se suprapuneau oportunităților sociale, politice sau intelectuale ale momentului.

În etapa actuală a cercetărilor nu ne putem încumeta să facem o interpretare socio-istorică a informațiilor relative la importanța și implicațiile transferului diverselor tipuri de capital pe calea alianțelor matrimoniale. Analiza componentelor ridică încă numeroase probleme de ordin teoretic și practic, care fac aproape imposibil, pentru moment, un asemenea demers. În primul rând, cel mai mare obstacol îl reprezintă accesul la informație: biografiile universitarilor publicate până acum – oricum, mult prea puține – nu insistă decât accidental asupra detaliilor de stare civilă, asupra unor reconstrucții genealogice ample, iar diferitele dicționare și enciclopedii nu înregistrează deloc chestiunile relative la căsătorii, alianțe sau descendenți – doar cu excepția câtorva personalități care au jucat un rol important în viața politică și culturală a țării. Iar cele câteva excepții merită chiar luare aminte¹³. Pe de altă parte, apelul la sursele arhivistice presupune dificultăți adesea insurmontabile: greutatea de a afla locul unde s-a oficiat căsătoria; interdicția de a consulta fonduri de stare civilă mai recente de 99 ani; în cazul celor ce pot fi cercetate se constată adeseori lipsa unor piese ce ar furniza informații despre părinții celor doi, vârsta, profesia soției, martorii etc; dificultatea de a găsi actele dotale – de regulă aceste secții ale Tribunalului nebeneficiind de inventare –, indispensabile începând cu a doua jumătate a secolului XIX, pentru că ele menționează avantajele materiale etc. De pildă, Vasile Burlă își va consolida, prin a doua căsătorie cu Ecaterina Mavrogheni, atât capitalul social, cât și cel financiar, considerabil diminuat ca urmare a divorțului de Maria Cugler¹⁴; Ecaterina a venit cu o dotă de 900 lei (aur) în acțiuni care ofereau anual un profit de 9%, plus bijuterii în valoare de 3000 lei, alături de alte bunuri

¹¹ Vezi *Confluente istoriografice românești și europene*. Gheorghe I. Brătianu, coord. Victor Spinei, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1988.

¹² N. Iorga. *Scrisori către Catina*, ed. Andrei Pippidi, București, Edit. Minerva, 1991, p. 207-208.

¹³ Avem în vedere lucrarea lui Zigu Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, I-II, București, Edit. Cartea Românească, 1986, 1987 (reeditată în 1997, București, Edit. Du Style), cea a Ioanei Ursu și Dumitru Preda, *Biografia unei conștiințe: Ioan Ursu*, Cluj, Edit. Dacia, 1987, cea a lui I. Opreșan, *Romanul vieții lui B. P. Hasdeu*, București, Edit. Minerva, 1990, și cele ale lui Ion Bălu, *Viața lui G. Călinescu*, București, Edit. Cartea Românească, 1981 (reeditată la Edit. Libra, 1994), și *Viața lui Lucian Blaga*, vol. I-IV, București, Edit. Libra, 1995-1999. La acestea s-ar cuveni adăugată, cu titlu de exemplu, ediția Magdalenei Vulpe din Sextil Pușcariu, *Spița unui neam din Ardeal*, Cluj, Edit. Clusium, 1998. Evident, la rigoare, mai pot fi adăugate și alte monografii, dar nu de factura celor menționate anterior.

¹⁴ Aceasta era fiica lui Carol von Cugler, arhitect al Iașului, și sora lui Norbert (de asemenea arhitect); ea se va recăsători cu Petru Poni, profesor la Universitatea din Iași, membru al Academiei Române, de mai multe ori ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

materiale¹⁵. Problema dotei este foarte bine surprinsă în *Jurnalul* lui Teohari Antonescu, profesor de arheologie la Universitatea din Iași, constituind obiectul unei veritabile negocieri care era gata să provoace ruperea logodnei. În urma căsătoriei lui cu Maria Vârgolici, fiica unui defunct universitar ieșean, ar fi trebuit să primească – în conformitate cu dispozițiile testamentare ale tatălui – 8000 lei (aur) cheș, precum și alte bunuri în valoare de 18.000 lei. Finalmente, dota a fost diminuată ca urmare a unui fel de șantaj, la care au participat N. Culianu și Gr. Buțureanu, ambii universitari, cel dintâi și rector¹⁶. În ceea ce privește dosarele personale ale profesorilor, acestea prezintă numeroase lacune la capitolele ce ne interesează, spre deosebire de dosarele corpului ofițeresc bunăoară. Pentru perioada interbelică însă, informații consistente au putut fi aflate din dosarele de pensionare, atât în ce privește datele de stare civilă, cât și cele relative la carieră, remunerații etc. Singurele surse mai ușor accesibile, dar care trebuie supuse unei verificări și analize, ar fi textele memorialistice și jurnaliere – puțin numeroase din nefericire. Iată de ce ne aflăm acum doar într-o fază de generalități, care nu face altceva decât să sugereze și să valorifice câteva detalii.

Un alt aspect, colateral problemei alianțelor familiale, dar cu implicații semnificative în destinul unui individ, este vârsta și locul mariajului. Strategia de a face o bună căsătorie nu poate fi generalizată, constatându-se că nu toate mariajele sunt coerente sau motivate din punct de vedere social. Sunt nenumărate exemple de universitari care, rămânând fideli normelor familiei din care provin (îndeosebi e vorba de cei cu condiție modestă), nu ezită a se căsători „precoce”, în raport cu media de vârstă caracteristică pentru acest câmp (între 30-35 ani), fără să țină seama de avantajele sociale: B. P. Hasdeu, cu o genealogie impresionantă – dar și cu o adolescență plină de aventuri –, nu a ezitat să se căsătorească cu Iulia Falciu din Roșia Montană, ai cărei părinți erau necunoscuți, și chiar să ajute financiar pe cumnatul său¹⁷, deși Hasdeu ar fi putut accepta oferte matrimoniale mult mai tentante; Garabet Ibrăileanu s-a căsătorit cu Elena Carp, fiica unui preot din Iași, care nu avea ca dotă decât bunuri în valoare de 2500 lei¹⁸; Alexandru Lapedatu, care va avea o frumoasă carieră politică, s-a căsătorit în 1911 cu Victoria Pană, dintr-o modestă familie transilvăneană stabilită la Pănești (jud. Ialomița), fără să se gândească la nici un avantaj social¹⁹; Gh. Bogdan-Duică, după o primă căsătorie precoce, s-a recăsătorit a doua oară cu Constanța – învățătoare și apoi directoare a unei școli din Cluj, care avea un salariu modest și o dotă ne semnificativă²⁰ –, suferind mai tot timpul privațiunii materiale și plângându-se de lipsa banilor²¹; Iorgu Iordan s-a căsătorit cu Maria Popescu, fiica unui învățător din Buzău. Acesta explică în *Memoriile* sale: „Intervenea aici și o concepție ceva mai înaltă de viață. Luarea în căsătorie a unei fete cu zestre mi se

¹⁵ *Arh. St. Iași, Tribunal, secția III. Acte dotale*, dos. 109/1889.

¹⁶ *Arhiva Muzeului de Literatură al Moldovei, Iași*, mss. 8569/4, anul 1899.

¹⁷ I. Opreșan, *Romanul vieții lui B. P. Hasdeu*, p. 253-262.

¹⁸ *Arh. St. Iași, Tribunal, secția III. Acte dotale*, dos. 1327/1901. Vezi de asemenea reflecțiile ulterioare ale lui Ibrăileanu asupra mariajului, sintetizate de Savin Bratu în volumul *Ibrăileanu omul*, București, 1959, p. 281-293.

¹⁹ Victoria Pană era văduva inginerului G. Lipăneanu, cu care avusese doi copii: *Mircea*, inginer și directorul Creditului Industrial, decedat în 1950 în lagărul de la Spațov; *Maria*, profesoară la Cluj, căsătorită cu Ioan Mușlea, fondatorul „Arhivei de folclor” și director al Bibliotecii Universitare din Cluj. Din căsătoria cu Al. Lapedatu a rezultat *Ana*, absolventă a facultății de litere. Dintre frații și surorile Victoriei Pană se cuvin a fi amintiți Aurelian (ministru al Agriculturii în vremea regimului Antonescu), Elena (căsătorită cu I. Scurtu), Nicu Pompei (mare proprietar) și Cornelia (căsătorită cu ing. Pâslă, colaborator al lui Saligny). În ceea ce privește familia Lapedatu, Ioan (fratele geamăn al lui Alexandru) a fost profesor la Academia Comercială, director al Băncii Naționale și ministru de finanțe; în 1906 s-a căsătorit cu Venturia Papp (asupra ei vezi: I. Lupaș, *O binefăcătoare a tinerimii studioase: Venturia I. Lapedatu*, Sibiu, Tip. Dacia Traiană, 1933). Asupra lui Alex. Lapedatu vezi Ioan Opreș, *Alexandru Lapedatu în cultura românească*, București, Edit. Științifică, 1996, și Idem, *Alexandru Lapedatu și contemporanii săi*, Cluj, Edit. Albastră, 1997.

²⁰ *Arh. St. Cluj, Facultatea de litere-corespondență*, dos. 15/1926. Asupra ei vezi: *Crearea grădinilor de copii românești: d-na Constanța Bogdan-Duică*, în „Patria”, Cluj, XVIII, 1936, nr. special, 1 dec., p. 32.

²¹ *Scrisori către Ioan Bianu*, III, ed. Marieta și Petre Croicu, București, Edit. Minerva, 1976, p. 609.

părea un târg ignobil, de care nu voiam nici măcar să aud. Oroarea creștea la gândul, pur și simplu teoretic, că m-aș fi căsătorit cu fiica unui preot sau a unui cârciumar, cu zestre făcută din banii luați «și de pe vii, și de pe morți» sau câștigați din vânzarea băuturilor alcoolice»²². Iar astfel de pilde pot fi încă enumerate: Silviu Dragomir căsătorit la 25 de ani cu Florica Aurelia Bonciu; Nicolae Drăganu căsătorit la 24 de ani cu Olimpia Moisil; D. Todoran căsătorit la 24 ani cu Aurelia Nicoară; Anatol Chircev căsătorit la 24 ani cu Elvira Pescariu; Umberto Cianciolo căsătorit tot la 24 de ani cu Margareta Caranica; Ioan Lupaș căsătorit la 26 de ani cu Ana Dumitriu; Ștefan Mateescu căsătorit la 21 de ani cu studenta Florentina Stoian; Nicolae Mărgineanu căsătorit la 26 de ani cu Eufrosina Arvanitis; Alex. A. Naum căsătorit la 26 de ani cu Eliza etc.

Prelungirea celibatului ar putea sugera fie existența unor probleme de natură biologică (cazul lui Vasile Bogrea, decedat de altfel prematur²³; Dimitrie Onciul, Iosif Popovici, Yves Auger, Frederic Lang, Coriolan Petranu²⁴ ș.a.), fie practicarea unor conduite matrimoniale pe baza unor imperative strict individuale. Conceput ca preț al ascensiunii sociale, celibatul a răspuns nu doar intereselor profesionale (terminarea studiilor, trecerea doctoratului, accesarea la diverse funcții etc), ci și dorinței de a realiza o corelație între capitalul personal și cel al râvnitei soții. Pentru cei de origine modestă, poziția de universitar dobândită prin propriul efort constituie adeseori atuul social care le permite să facă un bun mariaj. Ștefan Vârgolici, de exemplu, descendent al unei modeste familii din Borlești de Sus (jud. Neamț) s-a căsătorit prima oară la 36 ani cu Natalia – care nu avea în 1879 decât 20 de ani –, fiica lui Costache Alcaz din Iași, personaj foarte bogat și cu multe rude influente, și a Ecaterinei (născută Bucur). La un an după decesul soției, Vârgolici s-a recăsătorit, la 45 ani (în 1888)²⁵, cu vara primei soții, Elena (de 25 ani), fiica lui Gh. Tiron – membru de frunte al liberalilor ieșeni – și a Zoei (născută Alcaz). Exemplul este urmat de ginerele său, Teohari Antonescu, care s-a căsătorit cu Eugenia Vârgolici (în 1899)²⁶ după ce și-a conturat o carieră universitară. Sau căsătoria lui Vasile Pârvan – care a cunoscut numeroase privațiuni materiale – cu Silvia Christescu, fiica unui mare industriaș și nepoata Mariei I. Bogdan (soția slavistului de la Universitatea din București), căsătorie realizată după ce acesta și-a pus bazele unei cariere intelectuale prestigioase. Iar multe alte exemple ar putea fi invocate: Romulus Cândea s-a căsătorit abia la 39 de ani cu Maria Gizela Zaiancicovschi; Anton Naum s-a căsătorit la 54 de ani cu Ecaterina Pandelia; Teodor Naum s-a căsătorit la 48 de ani cu Adriana Antonescu; D. M. Teodorescu s-a căsătorit la 56 de ani Ana Mayer etc.

Exemplele de mai sus ilustrează și o altă componentă importantă a mariajului, locul de domiciliu al familiei soției. În cazul celor care sunt preocupați de studii universitare, asistăm la un proces de deprovincializare; dorința de a reuși în viață presupune în mod necesar ruperea de locul de origine, dacă acesta este defavorizat din punct de vedere economic, politic și cultural. În acest context, centrele universitare din București, Iași, Cluj și Cernăuți au constituit mereu puncte de atracție pentru realizarea profesională. Alianțele locale, în așezările neuniversitare, nu puteau deveni în principiu factori favorabili extinderii legăturilor prin rețeaua familială creată în urma căsătoriei. Iată de ce geografia mariajelor indică o concentrare în centrele universitare, susceptibile a reține pe debutanții în carieră. Profesorii născuți în aceste centre sunt puțin reprezentați, iar cauza este ceva mai complexă, dar sintetizând se poate spune că aflulul de provinciali se datorează mult ameliorării rețelei școlare secundare în

²² I. Iordan, *Memorii*, I, București, Edit. Eminescu, 1977, p. 269.

²³ Vezi Lucian Nastasă, *Testamentul lui Vasile Bogrea*, în "Dacia literară", VII, 1996, nr. 2, p. 28.

²⁴ În cazul acestuia vezi, de pildă, certificatul medical semnat de dr. Ioan Moldovan, la *Arh. St. Cluj, Facultatea de litere-corespondență*, dos. 266/1942.

²⁵ *Arh. St. Iași, Starea civilă. Căsătorii*, dos. 4556/1879 și 7788/1888.

²⁶ Teohari Antonescu avea 33 de ani. Petru Rășcanu îl dorea de asemenea ca ginere (cf. T. Antonescu, *Jurnal*, mss. citat).

urma legii învățământului din 1864 și mai ales a celei din 1898, care au oferit o mai mare șansă elevilor din aceste spații de a accede la filierele educaționale elevate și chiar au permis o consacrare profesională. Se constată așadar o predominare a desrădăcinării, care a jucat un rol esențial în profitul orașelor academice. Șt. Vârgolici, P. Rășcanu, N. Iorga (prima căsătorie), T. Antonescu, I. Bogdan, G. Ibrăileanu, V. Pârvan, P. Andrei, P. Caraman ș.a. sunt doar câteva exemple de provinciali care s-au căsătorit cu femei ce domiciliau în aceste centre universitare. De fapt, la rigoare, se poate constata o dublă desrădăcinare. Stabilimentele de la Iași, Cernăuți și Cluj au fost adeseori considerate ca etape intermediare, anticamere tradiționale ale Universității din București. Chiar dacă fenomenul este mult mai evident pentru Facultatea de drept (unde între 1864-1918 un procent de 43% din profesorii bucureșteni proveneau de la Iași, iar între 1919-1944 doar 35,5% erau veniți din toate universitățile provinciale), o asemenea strategie a transferurilor poate fi constatată și la Facultatea de litere. Așadar, elita universitară românească a manifestat o preferință remarcabilă pentru capitală. Dacă între 1864-1918, dintr-un total de 35 profesori de la București, 6 proveneau din Iași (17,1%), pentru etapa ulterioară se constată o sporire substanțială, de 44,7%. Acest fenomen trebuie asociat, în afară de aprecierea competențelor profesionale, și cu apartenența politică sau socială a individului – multe din aceste transferuri realizându-se și cu aportul alianțelor familiale.

Toate aceste observații, ilustrate cu exemple bine cunoscute, pun în evidență câteva tipuri coerente de strategii matrimoniale. Complexitatea și multitudinea variabilelor de care trebuie să ținem cont explică interpenetrarea diverselor asocieri artificiale pe care a trebuit să le facem din rațiuni metodologice și de sistematizare. Cu toate acestea, am ales caracteristicile dominante, care oferă o anumită specificitate rezultatelor alianței.

Strategiile de integrare. Acestea au fost caracteristice îndeosebi indivizilor care nu au fost inițial beneficiarii capitalului pe care l-au aflat în noua lor familie, ei provenind adeseori din categorii sociale inferioare mediului de adopție²⁷.

Chiar dacă am constatat pentru ambele etape (1864-1918 și 1919-1944) o bună reprezentare a tuturor categoriilor sociale, ceea ce sugerează aparent o generalizare a procedurilor de selecție meritocratică – în funcție de concurența sporită, strategiile profesorilor au devenit, între cele două războaie mondiale, tot mai rigide, profesionalizate și dependente de capitalul școlar –, o parte din reușitele în carieră se datorează alianțelor familiale contractate înaintea debutului profesional. Eșecul înregistrat de alții – a căror „capacitate” intelectuală era recunoscută iar ulterior confirmată – atestă existența anumitor limite, determinate printre altele de factorul analizat aici. Eugen Lovinescu, de exemplu, critic literar și scriitor renumit, cu un doctorat la Sorbona, după mai multe tentative eșuate de a deveni titular la Universitățile din Iași și București – unde a fost suplinitor la catedrele de istoria literaturii române moderne și de estetică literară (1911/2 și 1918/9) – va funcționa ca profesor de liceu în capitală până la sfârșitul vieții. Această situație se datorează în parte temperamentului său, dar și circumstanțelor defavorabile, care nu au fost compensate printr-o bună reprezentare socială prin intermediul rețelelor de influență (inclusiv familiale), care ar fi putut modifica traiectoria carierei sale²⁸. Un destin asemănător au avut sociologul Dimitrie Drăghicescu, psihologul Eduard Gruber²⁹, istoricul literar I. Crețu ș.a.; pentru ce au însemnat

²⁷ W. Landecker, *Les types d'intégration et leur mesure*, în vol. *Vocabulaire des sciences sociales*, éd. R. Boudon și P. Lazarsfeld, Paris, 1965, p. 37-48.

²⁸ Fiul unui profesor secundar, E. Lovinescu s-a căsătorit în 1915 cu Ecaterina Bălăcioiu, originară din comuna Mierea-Birnici (jud. Dolj), după terminarea studiilor la Facultatea de litere și filozofie; soția i-a adus ca dotă o rentă anuală de 2000 lei și alte valori de 8000 lei (cf. *Arh. St. București, Tribunal, secția III. Acte dotale*, dos. 158/1915). Vezi și C. Popescu-Cadem, *E. Lovinescu. Dosar biografic*, în „Manuscriptum”, 4/1981, p. 150-160.

²⁹ Acesta era căsătorit cu Virginia Livia Micle (cf. *Arh. St. Iași, Starea civilă. Căsătorii*, dos. 284/1891), fiica Veronicăi Micle și a lui Ștefan Micle.

peripețiile și intrigile care au marcat ocuparea unui post universitar, cazurile George Călinescu și Lucian Blaga sunt exemple ideale și mai bine cunoscute documentar³⁰.

În cadrul acestei categorii, de integrare, câteva exemple s-ar cuveni menționate, pentru a ilustra mecanismul succesului profesional sub impulsul suplimentar al mariajului: Petru Rășcanu, prezentat deja; Emil Panaitescu, căsătorit cu Maria-Sofia Lahovary-Krețulescu, una din fiicele lui Al. Em. Lahovary, ministru plenipotențiar la Roma între 1917-1928 (despre care Sextil Pușcariu îi scria lui I. Bianu la 2 octombrie 1927): “Colegul meu Panaitescu mă roagă să-l recomand Academiei ca urmaș al lui Pârvan la Școala din Roma. L-aș recomanda cu mai multă insistență dacă l-aș ști mai muncitor și mai însuflețit. Avantajii pe care le are asupra altora sunt însă legăturile lui personale – și prin socrul său – cu cercurile din Roma, unde a petrecut aproape doi ani, și felul lui simpatic de a se prezenta. Și din punct de vedere științific sunt sigur că nu ne va face de rușine, dar nici că va putea continua moștenirea lui Pârvan”³¹; Lucian Blaga s-a căsătorit cu Cornelia, fiica lui Coriolan Brediceanu – jurist și deputat în Dieta ungară – și sora avocaților Tiberiu – fost director al Băncii „Albina” din Brașov, membru în Consiliul Dirigent din Transilvania, membru corespondent al Academiei etc – și Caius, delegatul României la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), ministru de stat (1921-1922), ministru plenipotențiar la Rio de Janeiro, Vatican și Viena; Fl. Ștefănescu-Goangă s-a căsătorit cu Elena Papadopol, descendenta unei familii foarte bogate, fapt ce-i va permite viitorului universitar să-și continue studiile în Germania și să obțină doctoratul; Aurel Pampu a devenit ginerele lui Virgil Bărbat, din postura de student favorit al acestuia, cu sprijinul căruia a urmat cursuri de specializare la Viena, unde a lucrat cu Anna Freud la „Psychoanalytische Ambulatorium”, cu Alfred Adler, Karl Bühler ș.a., iar la Paris și-a pregătit doctoratul pe lângă celebrii Wallon (Collège de France), Guillaume, Halbwachs și Fauconnet (Sorbona).

Strategii specializate și de reproducere. Cu toate că acestea sunt mult mai bine reprezentate în cadrul profesiilor liberale (medici, juriști), ele sunt prezente și la universitarii „literari”. Alianțele aparținând acestui tip par să asculte de un model imuabil ce urmărește prelungirea și amplificarea atuurilor sociale existente. În cazul nostru este vorba de alianțe concepute în interiorul corpului universitar, care se manifestă ca o strategie de integrare repetată. Cu titlu de exemplu menționăm două familii în interiorul cărora asistăm atât la strategii specializate, cât și la strategii de schimbare.

Mai întâi familia Densusianu. Vizantie Pop (preot), căsătorit cu o fiică de preot, au avut patru băieți și trei fete ; doi dintre băieți au urmat o carieră ecleziastică, în timp ce Iulia, una din fiice, s-a măritat cu D. Darie, de aceeași profesie. Alți doi băieți, Aron și Nicolae, au realizat schimbarea, făcând studii de drept; cu toate acestea, ei au fost mai mult interesați de filologie și istorie. Din căsătoria lui Aron Densusianu – ajuns profesor la Facultatea de litere și filosofie din Iași – cu Elena Circa au rezultat mai mulți copii, din care Ovid Densusianu a devenit titularul catedrei de filologie modernă la București, Eliza s-a căsătorit cu Vespasian Erbiceanu (consilier la Înalta Curte de Casație și de Justiție, membru corespondent al Academiei Române), iar Elena, medic și universitar, a devenit soția lui Emil Pușcariu (cu o genealogie impresionantă), profesor la Facultatea de medicină din Iași, vărul filologului Sextil Pușcariu³². La rândul său, Ovid Densusianu s-a căsătorit cu Elena Bacaloglu – absolventă a Facultăților de litere din București și Paris, sora lui C. Bacaloglu, profesor la Facultatea de medicină – scriitoare și mesageră a culturii românești în străinătate, cu care a avut un fiu, Ovid, licențiat în litere și filozofie, publicist, funcționar la direcția presei a Ministerului de

³⁰ Vezi Ion Bălu, *Viața lui G. Călinescu*, și *Viața lui Lucian Blaga*, citate deja.

³¹ *Scrisori către I. Bianu*, III, p. 631.

³² Vezi Sextil Pușcariu, *Spîța unui neam din Ardeal*, ed. Magdalena Vulpe, Cluj, Edit. Clusium, 1998, p. 82, 98, 99 ș.a.

Interne și secretar literar la Teatrul Național din București. Sunt doar câteva repere care definesc un proces de reproducere în cadrul aceluiași corp profesional, care în fapt este mult mai complex prin ramificațiile genealogice.

Un al doilea exemplu ar fi familia Giurescu, descendentă din micul proprietar de pământ Dumitrache Giurescu. Unul din fiii săi, Costache, a renunțat la munca câmpului pentru a deveni comerciant la Focșani. Primul său fiu, Constantin, a urmat Facultatea de litere, devenind apoi conferențiar la istorie, secretar general al Ministerului Instrucțiunii Publice, rectorul seminarului Școlii Normale Superioare, directorul Serviciului arhivistic al Ministerului Afacerilor Străine, membru al Academiei Române etc. Din căsătoria lui cu Elena Antonescu, descendentă unei bogate familii de comercianți din Focșani, au rezultat doi băieți și o fată, din care Constantin, cel mai mare, a urmat aceeași carieră, devenind profesor universitar de istoria românilor. Cu un an înainte de concursul pentru titularizare, s-a căsătorit cu Maria-Simona, fiica unui alt universitar influent, Simion Mehedinți. Fiul lor mai mare, Dinu, a devenit și el profesor de istorie la Institutul de Arte Frumoase din București, a predat apoi la Universități din Statele Unite, iar după schimbarea regimului – în 1989 – s-a reîntors în țară, la aceeași Universitate unde au predat bunicul și tatăl său.

Iată deci, pe scurt, două ilustrări a unei strategii ce a putut deveni funcțională în măsura în care ea a acoperit un anume câmp intelectual. Iar aceste exemple nu sunt singurele. S-ar putea adăuga cazul familiei Naum: din cei doi fii ai lui Anton Naum, profesor la catedra de limba și literatura franceză din Iași, Alexandru a devenit conferențiar de istoria artei la aceeași facultate, în timp ce Teodor a devenit profesor de latină la Universitatea din Cluj, căsătorindu-se destul de târziu cu Adina T. Antonescu, fiica arheologului ieșean, amintit deja, și nepoata lui Șt. Vârgolici³³. În general, se poate afirma că elitele universitare, îndeosebi cele ale facultăților de litere și filozofie, au fost defavorizate ca urmare a procesului de relativă autonomizare instituțională și a numărului oarecum redus al corpului didactic, iar alianțele cu reprezentanții altor domenii de activitate n-au dat întotdeauna rezultate. Cele câteva cazuri de endogamie nu pot încă sugera valoarea acestui demers, mai ales din cauza timpului (abia trei generații). În fine, acest grup a fost marcat după 1945 de circumstanțe particulare, prin schimbările sociale, politice și culturale profunde, care au pus în cauză regulile tradiționale de reproducere. În acest context constatăm că, după instaurarea regimului comunist, cea mai mare parte din descendenții membrilor eșantionului nostru au adoptat alte strategii și conduite adaptate noilor realități (de pildă căsătoria cu reprezentantele „proletariatului”, cu fiice de „ilegaliști”) sau au fost victimele epurărilor și marginalizării pe considerente „genealogice”.

Pe de altă parte, când se vorbește de autoreproducere nu trebuie uitate specificitățile în ceea ce privește descendenții fiecărei familii: numărul copiilor (Ion Paul a avut șase copii, din care doar Alma a urmat facultatea de litere, iar Radu Paul a încercat zadarnic să ocupe o poziție de titular la Universitatea din Cluj, din acest motiv în 1940 mutându-se la Facultatea de litere din București³⁴; G. Ibrăileanu n-a avut decât o fiică, care nu a continuat profesia tatălui; din cei patru copii ai lui Fl. Ștefănescu-Goangă doar Sanda a urmat facultatea de litere și filosofie, ceilalți urmând politehnica sau arhitectura; Silviu Dragomir n-a avut copii³⁵ etc); sexul lor (din cei trei copii – două fete și un băiat – ai lui Al. Tzigara-Samurcaș, care cu toții au îmbrățișat cariere artistice, doar prin căsătoria Anei cu istoricul Mihai Berza s-a mai perpetuat în familie profesia; sau Ioan Lupaș, în cazul căruia două fete au absolvit facultatea

³³ Este de remarcat că Șt. Vârgolici, Anton Naum și Teohari Antonescu au fost membri fideli ai „Junimii”.

³⁴ *Arh. St. Cluj, Facultatea de litere-corespondență*, dos. 621/1940. Împotriva lui a existat o opoziție permanentă, orice încercare de a obține o poziție stabilă soldându-se cu eșec, motiv pentru care a protestat în repetate rânduri, deși lucrările lui îl recomandă și acum ca un valoros estetician.

³⁵ Silviu Dragomir era căsătorit cu Flora Herboi (rudă apropiată cu soția lui Vasile Goldiș, ministru al Transilvaniei în 1919, care în epocă a avut un rol important în cooptarea corpului profesoral pentru Universitatea din Cluj).

de litere, iar băiatul pe cea de drept etc³⁶); numărul celor care au depășit adolescența (de pildă, din 13 copii ai lui Costache Giurescu doar patru au ajuns la maturitate; C. Marinescu, căsătorit cu Zoe Balș, a avut doi copii, din care Dinu a murit de septicemie pe când era la liceu, iar Marica a dispărut și ea prematur, pe vremea când lucra la UNESCO ca secretară a marelui medievist Robert Fawtier³⁷); integritatea fizică și psihică (fiul lui M. Dragomirescu, de exemplu, bolnav mintal și mort de tânăr) etc.

Strategiile de cumul. Prin aceasta s-a căutat fie lărgirea structurii capitalului de plecare, fără a ține seama neapărat de un interes imediat, fie consolidarea unei solidarități profesionale sau politice. Pentru acest ultim caz este suficient să menționăm alianța dintre N. Iorga și I. Bogdan întărită și de căsătoria celui dintâi cu sora slavistului care, caz unic în istoria universităților românești, a controlat vreme de aproape două decenii pârgurile administrative ale domeniului (ca decan și rector); acesta mai avea încă doi frați universitari, Gheorghe (la Facultatea de litere din Cluj) și Ștefan (la Facultatea de Farmacie din București), fără să mai vorbim de alte ramificații influente rezultate dintr-un impresionant arbore genealogic³⁸. Sau căsătoria lui Vasile Pârvan cu Silvia, fiica industriașului Ioan Christescu și nepoata Mariei I. Bogdan, născută Colțescu.

Acest tip a putut antrena o strategie a substituției care, alături de achizițiile intelectuale inițiale, a presupus crearea unei rețele de protectori bine plasați (rețea consolidată și pe calea alianțelor familiale) și utilizarea lor pe filierele administrative. Este tocmai ceea ce sugerează analiza conflictului între generațiile de istorici de la finele secolului XIX și începutul celui următor³⁹. Abia după 1945 epurările directe sau discrete au putut sparge solidaritățile diverselor clanuri profesionale, politice sau familiale, pentru a instaura alte solidarități care ar merita și ele analizate.

Titu Maiorescu a fost de asemenea un cumular. Fiul calculat și rațional al profesorului universitar Ioan Maiorescu – înalt funcționar de stat în mai multe rânduri – face figură aparte prin maniera de a înțelege și realiza un micro-univers intelectocratic. Numele nu se petrecea la întâmplare în cadrul proiectelor lui: formarea profesională, realizarea unei rețele eficiente de prieteni, discipoli, alianțe etc. Reținând doar ceea ce ar interesa în studiul de față, trebuie menționat succesul său de a lega, încă din perioada studiilor berlineze, prietenii solide cu persoane influente ale timpului, precum Rosetteștii și Sturdzeștii. La un an după revenirea în România a reușit, grație relației cu Th. Rosetti, să devină profesor suplinitor la Universitatea din Iași și director de gimnaziu, polarizând în jurul său capacitățile progresiste ale momentului prin intermediul societății „Junimea”, care va influența profund viața culturală a țării. În ceea ce privește căsătoria sa, a devenit încă din perioada studiilor la Berlin ginerele consilierului de justiție Kremnitz, lucru care i-a servit ulterior să stabilească excelente relații cu Casa Regală a României (prin intermediul lui Wilhelm Kremnitz, medicul familiei regale, fratele Clarei Maiorescu și soțul Mitei, una din apropiatele reginei Elisabeta). Corespondența lui Maiorescu cu sora lui Emilia sau cu prietenii (mai ales cu Th. Rosetti) dezvăluie interesul care a stat la baza căsătoriei lui cu Clara; iar evenimentele care au urmat

³⁶ Minerva Lupaș a devenit soția sculptorului Vlasiu, iar Hortensia, căsătorită cu avocatul Georgescu, după incidentul invocat mai sus cu Gh. Duzinchevici a plecat de la Universitate, devenind ulterior costumieră de mare talent în cinematografie. Semproniu s-a căsătorit cu Lia Boilă (fiica lui Zaharia Boilă, nepotul lui Iuliu Maniu) și au avut două fete, Ana Lupaș – președintă a Uniunii Artiștilor Plastici din Cluj – și Mariana, absolventă a facultății de litere, stabilită în Franța.

³⁷ Vezi Jean d'Ormesson, *Marica*, în „Le Figaro”, sâmbd 17 mars 1984, p. 25.

³⁸ Ion Colan, *Câteva date despre familia lui Ioan Bogdan*, în „Romanoslavica”, XIII, 1966, p. 273-282; *Bogdanii – o familie de cărturari*, coord. Steluța Pestrea-Suciu și Monica Tatușescu, Brașov, Biblioteca „G. Barițiu”, 1994.

³⁹ Vezi Lucian Nastasă, *Generație și schimbare în istoriografia română (sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX)*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 1999.

confirmă în oarecare măsură. După o sumă de infidelități, Maiorescu a divorțat și s-a căsătorit cu Ana Rosetti, descendenta unei familii cu o bogată genealogie și un ascendent important asupra familiei regale: tatăl ei – Radu D. Rosetti, fost prefect al Poliției Capitalei; mama – Casia, vara lui C. A. Rosetti și una din apropiatele palatului regal; surorile ei – Zoe, doamnă de companie a Carmen Sylvei, căsătorită cu Achile Bengescu, și Maria, soția lui Iacob Negruzzi⁴⁰. Sau alt exemplu: Al. Tzigara-Samurcaș, căsătorit în 1900 cu Maria, fiica lui Al. Cantacuzino și a Corneliei (născută Boldur-Costaki), moștenitoare a averii primului ei soț, decedat, prințul Gr. Gr. Sturdza. Iată deci câteva repere susceptibile a configura o strategie de acumulare care, în alte cazuri, a eșuat (de exemplu Alexandru Philippide, căsătorit prima oară cu Johanna Minckwitz, de origine nobiliară și cu preocupări erudite).

Alături de alți cumularzi, precum Al. Odobescu, Gh. I. Brătianu, A. D. Xenopol, V. A. Urechia, Gr. G. Tocilescu etc, mai putem aminti cazul lui Ioan Ursu, devenit profesor universitar pe cale meritocratică, care la aproape 40 de ani s-a căsătorit cu Lucreția, fiica colonelului Eremia Grigorescu din prima lui căsătorie cu Elena Arapu, având ca naș de cununie pe istoricul A. D. Xenopol⁴¹. Andrei Vizanti, căsătorit întâia dată cu Elena Stroi⁴², se recăsătorește în 1890 cu Ecaterina Millo⁴³, fiica colonelului Al. Millo și a Ecaterinei, născută Bibescu. Alexandru Rosetti, descendent dintr-o veche și celebră familie, s-a căsătorit cu fiica profesorului de matematică Rallet de la Universitatea din Iași, în vreme ce un frate de-al său era căsătorit cu o Miclescu, nepoată a lui Iacob Negruzzi. Liviu Rusu a avut ca soție pe Christina, fiica dr. Ștefan Calcef, medic colonel în armata română și unul din fondatorii Cazinoului din Constanța, participant la compania din 1913 și decedat ulterior în primul război mondial, Regina Maria fiind prezentă la înmormântare printr-un aghiotant; iar generalul medic Constantin Ciapâru îi era bunic din partea mamei. Se constată așadar și o tendință de deschidere spre mediile limitrofe, un mare număr din reușitele sociale ale profesorilor de la litere datorându-se acestei capacități de a acumula, prin moștenire sau alianță, mai multe specii de capital.

Cu toate aceste sugestii pe care le-am oferit până acum, concluzia care se impune este aceea că procesul de acumulare a anumitor poziții importante poate fi depistat începând cu analiza datelor mai puțin luate în calcul până acum de istoriografie. Facilitățile și rapiditatea ascensiunii spre vârful piramidei reprezintă, fără îndoială, funcții ale capitalului intelectual și social de plecare. Însă nu trebuie să ometem din anchetele ulterioare concurența exercitată și de alte elemente, din care noi, acum, am abordat doar pe cel al alianțelor familiale.

⁴⁰ Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, citată.

⁴¹ Ioana Ursu, Dumitru Preda, *Biografia unei conștiințe. Ioan Ursu*, citat, p. 149-150.

⁴² De care a divorțat, la cererea soției, la 30 noiembrie 1888.

⁴³ Soția lui Vizanti se născuse la București, la 18 septembrie 1865, naș de botez fiindu-i generalul Ioan Florescu (cf. *Arh. St. Iași, Starea civilă. Căsătorii*, dos. 335/1890).